RETORICA ANTILIMBAJULUI ŞI SENSURILE LIBERTĂŢII ÎN ROMANUL DISTOPIC

Doina BUTIURCĂ

Motto :„ Noile mişcări, apărute la mijlocul secolului, SOCENG,
în Oceania, Neo-Bolşevismul în Eurasia….
şi-au stabilit, în mod conştient, drept ideal, perpetuarea NELIBERTĂŢII"
(Orwell, p.179)

Abstract

There are two modalities associated to the conversion of the humane in the distopic novel: re-inventing the past and anti-language. Mind and thought are the two paradoxical manifestations of the being, created by the distopic society, having deep semnifications and different functions; our study will discuss them in relation with novels signed by Huxley şi George Orwell. Other aspects viewed are the laic salvatory ways of the human from a concentration camp universe, the absurde,sources of the tragical,etc.

Keywords: dystopia, 'new-wording', concentrationary universe, the rethorics of liberty

Problema pe care exegeza contemporana o pune este ce sunt romanele distopice: utopie de o factură aparte, science - fiction, reportaj de înalta clasă? Părerea unanim acceptată este că, pentru a fi S.F. este necesar ca opera literară să fie, ideatic, fundamentată pe o ipoteză din domeniul ştiintei. Majoritatea romanelor distopice pleacă însă, de la o premisă istorică. La data apariţiei cărţii, în 1932, când într-o parte a Europei pornise ascensiunea fascismului şi a nazismului, iar în cealaltă începuse teroarea "gulag"-urilor, premisa şi mesajul cărţii sunt de factură socio–istorică: Huxley opune "*dominaţiei rasei ariene*" şi formulei "*comunism= bolşevism + electricitate*" larga panoramă a Statelor Unite ale Lumii.

Sursele de inspiraţie ale romanului *1984* al lui George Orwell (Numele real al scriitorului este Eric Arthur Blair. S-a născut în 1903 în India, a murit în 1950, la un an după ce a scris acest roman, în Londra şi a fost fiul unui funcţionar public în administraţia engleză din India. A scris mai multe romane, printre acestea şi "Ferma animalelor", foarte cunoscută, o fabulă politică.) sunt realitatea stalinistă şi probabil, amintirea ultimului război mondial. Atât Hitler cât şi Stalin i-au oferit temele de inspiraţie, romanul fiind considerat una dintre distopiile autentice.

Trecerea spre universul imaginar stă sub semnul sloganului. Deviza din incipit este o convenţie epică pe care o regăsim la Huxley şi la Orwell deopotrivă: deviza noii societăţi din *Brave New World* (*Minunata lume nouă*) este: COMUNITATE, IDENTITATE, STABILITATE; la Orwell, puterea cuvântului este dublată de reprezentări ale iconicului (autoritatea, tiranul):„ Este una din acele poze în aşa fel realizate, încât ochii te urmăresc

BDD-A2772 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:28 UTC)

din orice unghi. Textul sloganului este semnificativ: FRATELE CEL MARE ESTE CU OCHII PE TINE » (Orwell, p.5). Liderul numit "Fratele cel mare" este omniprezent în constiinta fiinţei şi a societăţii, dar nimeni nu îl cunoaşte, nimeni nu l-a văzut vreodată. Sloganul este evocat, nu inventat. Sentimentul că viaţa societăţii şi a individului este iremediabil conectată la formule, este deosebit de viu. În romanul lui Orwell, convenţia este obsedantă, devine leit-motiv : RAZBOIUL ESTE PACE ; LIBERTATEA ESTE SCLAVIE; IGNORANTA ESTE PUTERE ; Ultima parte a cărţii situează universul fictiv – nu întâmplător – sub un alt fel de slogan: DUMNEZEU ESTE PUTEREA. Absurdul unei lumi în care umanul a fost compromis este anihilat de forţa valorilor imuabile. Sloganul face legătura între lumea reală şi lumea ficţiunii. Este „deschiderea" spre roman, calea de acces: nu evocă libertatea, ci condiţionarea, constrângerea. Locul aventurii lui John, Bernard Marx- din romanul lui Huxley, al lui Winston Smith- din opera lui Orwell este într-un alt plan decât acela al liberului arbitru.

Societatea distopica *in vivo*. Binele şi răul sunt cele două feţe opuse ale oricărei societăţi distopice, inegal manifestate, aflate în raporturi diferite de la un scriitor la altul. În *Portocala mecanică,* Anthony Burgess pare să-şi pună întrebarea dacă individul poate fi numai bun fără a fi rău în acelaşi timp, sau poate să fie rău, fără a avea nici măcar o urma de noblețe. Dincolo de poveştile brutale, pline de ură, de limbajul frust (la A. Burgess) sau de formele de antilimbaj (la Orwell), romanele distopice sunt experimente pentru fiecare personaj, dar şi pentru cititorul pus în situaţia de a trai frământările, dramele, aventurile lui Alex, ale lui John, Bernard Marx, psihologul, îndrăgostit de de Lenina – din romanul lui Huxley, ale lui Winston Smith. Trecerea lui Alex din *Portocala mecanică*, de la un răufăcător fără conştiinţă la un simplu număr 6655321, în închisoare şi apoi la statutul de mecanism social, fără nici o putere de decizie constituie o imagologie menită să catalogheze o serie de aspecte morale ce definesc adevărata natură umană. Când individul se află în situaţia de a nu putea să aleagă binele de rău, acesta încetează să mai fie exponentul condiţiei umane. Cu toate acestea, Burgess consideră că fiinţa care a optat pentru rău poate fi mai bună decât individul căruia binele îi este impus, aşa cum ne-au obisnuit distopiile lui Huxley şi Orwell. Problematica romanelor distopice nu este aceea de a fi bun sau a fi rău, de a obiectiva efectele instinctului primar incontrolabil, ci aceea a influenţei societăţii asupra naturii umane. Cititorul nu ar trebui să acuze atitudinea, faptele reprobabile ale individului, ci societatea, pentru intruziunea în viaţa cetăţenilor (prin forme de guvernare autoritariste sau totalitare, prin prezenţa unei forme de opresiune sau de control social).

Două sunt modalitaţile asociate, de convertire a umanului: reinventarea trecutului şi antilimbajul. Anularea trecutului…. iată problema fundamentală a distopiei comuniste. Trecutul trebuia reinventat. Distopia lui Orwell opune trecutului imaginea „vieţii noastre noi, fericite", formula preferată a Ministrului Abundenţei. Omul este dezumanizat în numele noilor idealuri ale umanităţii ce au suferit schimbări uriaşe în urma deformării uneia dintre funcţiile naturale ale societăţii. Universul fictiv al diostopiei este un loc dificil, în care se impun anumite reguli stricte, în numele unui viitor mai bun şi mai uman. Anularea trecutului presupune anularea principiilor educationale ce consacră

BDD-A2772 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:28 UTC)

evoluţia fiinte**i :** principala metodă de educare este hipnopedia, învăţatul în timpul somnului, folosită astfel încât adultul să dorească să facă ceea ce i-a fost predestinat de stat. Texte de genul celui care urmează sunt repetate necotenit celor mici, după principiul "62.400 de repetiţii zămislesc un adevăr":„ Copiii Alfa sunt îmbrăcaţi în gri. Ei muncesc mult mai mult decât noi pentru că sunt extraordinar de deştepţi. De fapt, mie îmi pare grozav de bine că sunt Beta, pentru că nu trebuie să fac o muncă atât de grea. Şi, pe urmă, noi o ducem mult mai bine decât copiii Gama şi copiii Delta. Copiii Gama sunt proşti. Toţi sunt îmbrăcaţi în verde, iar copiii Delta sunt îmbrăcaţi în kaki. Ah, nu, mie **nu-mi** place să mă joc cu copiii Delta. Şi Epsilonii sunt încă şi mai răi. Sunt aşa de proşti că nici nu ştiu să scrie ori să citească..."

Reinventarea trecutului se fundamentează *pe inversarea modelului divin, a Legilor Universului.* Este o anulare a Principiului Creator, a Logosului însuşi, în favoarea „creierului colectiv, care este nemuritor" (p.244) Termeni religioşi ca *ortodox* sunt desemantizati, utilizaţi în contexte semantic şi tipologic opuse, laicizate până la caricatură :„ Syme era primejdios de ortodox.Vorbea cu o satisfactie drăcească despre raidurile de elicoptere asupra satelor duşmane, despre procesele şi mărturiile criminalilor în gândire şi despre execuţiile din beciurile Ministerului Iubirii. " Spre deosebire de utopie, comunitatea distopică este lipsită de principiul creator care vine de dincolo de autoritate, de dincolo de Puterea oricărui stat şi continuă dupa aceasta. Este o lume abrutizata, în care adevăratul stapân este auto-iluzionarea impusă doctrinar: „Orice putea fi adevărat - recunoaşte Winston. Aşa-zisele legi ale Naturii erau nişte prostii.Legea gravitaţiei era o aiureală. „ Dacă mi-aş propune" , îi zise O`Brien, „m-aş putea înălţa şi aş pluti ca un balon de săpun".Winston disceca firul în patru :„Dacă el crede că realmente pluteşte, şi dacă eu cred în acelaşi timp că-i văd plutind, atunci acel lucru se întâmplă cu adevărat. Deodată, ca o rămăşiţă dintr-un naufragiu, ieşită brusc la suprafaţa apei, un gând îi dădu buzna în minte : „Aşa ceva nu se-ntâmplă cu adevărat; ni se pare şi-atât !e o simplă halucinaţie. Pe loc îşi împinse gândul înapoi în străfundurile minţii. " (p.245) Iată – sub aspectul relaţiei fiinţă - Kosmos - diferenţele fundamentale, în raport cu utopia clasică (Platon) şi renascentistă (Morus, Th. Campanella). Tendinţa kosmotică la Platon are ca deziderat unitatea şi coerenţa sufletului omenesc, racordarea fiinţei la *Kosmosul* divin; societatea/ republica ideală trebuie să stea sub puterea legii strămoşeşti, a tradiţiei, săvârşirea celor sfinte, jertfele, slujbele aduse zeilor, daimonilor şi eroilor („zeul e călăuză sfântă tuturor oamenilor în atari legiuiri- el, călăuza din strămoşi!") fiind condiţia *sine qua non* a legăturii cu divinul.

În *Utopia* lui Th. Morus, unul dintre partenerii de dialog ai lui Rafael, alături de omul de legi şi călătorul străin este *cardinalul.* Este evocată *înţelepciunea părintelui Ioann Morton, arhiepiscop de Canterbury şi cardinal*, al cărui chip trezea mai mult respect decât teamă. Regele Angliei se bizuia necondiţionat pe înţelepciunea lui. *Credinţa religioasă* a utopienilor este că sufletul este nemuritor şi menit – prin mila lui Dumnezeu - fericirii. După moarte este harazită răsplată pentru virtute şi osândă pentru păcat. *Punctul de plecare* al operei este *comunismul legendar* al primelor comunităţi creştine. Solarienii din *Cetatea Soarelui* primesc o

BDD-A2772 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:28 UTC)

educaţie precumpănitor religioasă. Th. Campanella era un adept al concepţiei că oamenii pot cunoaşte doar pe calea simţurilor, ideile despre lume se formează senzorial. Cu toate acestea, Dumnezeu este omniprezent, este universal, propriu tuturor popoarelor şi tuturor timpurilor - în viziunea filozofului. Dumnezeu nu apare ca rezultat al contemplării directe: oamenii s-au născut şi se nasc cu ideea de divin – concepţie (considerată neştiinţifică de materialiştii englezi) ce se înscrie în tradiţia teoriilor nativiste ale părinţilor bisericii.

Există în romanul lui Orwell o întreagă retorică a leit-motivului lumii pe dos. Memoria („ îşi amintise exact pe dos"), fiinta, comportamentul, legile Naturii, legea gravitaţiei sunt elemente ale epicului însumate acestei imagologii: „Ca şi cum ai fi înotat contra unui curent care te împingea înapoi oricât te-ai fi străduit de tare şi, la un moment dat, te-ai fi hotarât brusc să schimbi direcţia şi să te laşi în voia curentului în loc să i te opui. " Winston pendulează mereu între doua lumi: o lume a fiinţei şi alta a unei existenţe situate înafara individului, cu toate că respinge o astfel de aserţiune :„Presupune existenţa undeva, înafara individului, a unei lumi *reale*, în care se petreceau lucruri reale. Dar cum putea exista o asemenea lume ? Ce ştim noi despre orişice, pe alta cale decât cu ajutorul minţii ? Totul se petrece, de fapt, în mintea noastră. Ceea ce se petrece în toate minţile are cu adevarat loc."(p. 240)

Distopia operează cu trecerea peste limită, astfel încât normalul "bine" este pervertit în anormalul "şi mai bine". Iar "mai binele" este duşmanul binelui, aşa cum putem deduce din romanul lui Aldous Huxley. Statul are mereu un as în mânecă, în viziunea romancierului. Stabilitatea societăţii se bazează pe larga utilizare a unui drog euforizant, denumit *soma,* ca şi nectarul zeilor indieni. (Aldous Huxley, provenit dintr-o familie de naturalişti celebri, avea cunoştinţe foarte exacte despre droguri. Mai mult chiar, peste ani, în 1954, el va publica o relatare despre o şedinţă cu mescalină, sub un titlu împrumutat dintr-o frază a lui William Blake: "Dacă porţile percepţiei ar fi curăţate, orice lucru ar părea omului aşa cum este - infinit"). Huxley va reveni asupra subiectului în deja amintitul volum de eseuri, publicat în 1958. El şi-a motivat gestul astfel: "Acum după douăzeci şi şapte de ani, (...) mă simt mult mai puţin optimist decât eram atunci când scriam *Minunata lume nouă*. Profeţiile făcute în 1931 devin realitate mult mai devreme decât credeam eu că se va întâmpla..." Cinci ani mai târziu, scriitorul englez avea să moară la câteva ore după asasinarea preşedintelui american John Fitzgerald Kennedy...

Antilimbajul este cea de-a doua modalitate de convertire a umanului. Avatarurile antilimbajului diferă de la un roman la altul: este *nouvorbă* la Orwell, *nadsat*, la Burgesss. Influentele ruseşti sunt vizibile în *Portocala mecanică*: „ *chelloveck* înseamnă bărbat, *litso* - faţă, *devotchka* - femeie, *krovvy* – sânge" (la Borgess).Când introduce câte unul din aceste cuvinte, Burgess dă imediat explicaţia: *pyahnitsa* (drunk, that is), cititorul fiind obligat să reţină sensul, fiindcă e pentru prima şi ultima dată când scriitorul îl ajută în vreun fel. La sfârşitul romanului, capul ţi-e plin de *sakar, moloko, droog* sau *nagoy*, dar e evident că fiecare cuvinţel contribuie la crearea unei atmosfere pe care Alex o denumeşte drept "feeling like in a hate and murder mood". Sunt modalitaţi de a transforma fiinţa într-o simplă maşinărie incapabilă de a lua decizii privind propria conştiinţă/ condiţie.

BDD-A2772 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:28 UTC)

Dincolo de avatarurile personajelor şi ale limbajului utilizat de Huxley, Orwell, Burgess intuim condiţia tragică a omului, izolat, captiv într-un sistem aberant ce ameninţă să devină realitate. Deoarece copiii sunt concepuţi şi crescuţi în eprubete, cuvintele "mamă", "tată" şi " a naşte" sunt considerate ca fiind ruşinoase. Antilimbajul se fundamentează pe inversarea modelelor, pe parodierea paradigmaticului. Anularea limbajului afectivităţii, a sacrului, a dimensiunii morale a omului**…** …. iată problema adevărată a antilimbajului distopiilor. Trecutul trebuia *reinventat***.** La acest departament, al reinventării trecutului, lucra eroul cărţii lui Orwell, Winston Smith. Cuvintele trebuiau şi ele reinventate, cele care evocau trecutul fiind scoase din uz şi înlocuite cu altele noi. Este înfiinţat un departament care se ocupa cu acest aspect - NOUVORBĂ. Iată un fragment în care Syme, un angajat din departament, îi descrie eroului munca lui: "Aducem limba la forma ei finală, la forma pe care o s-o aibă când nimeni n-o să mai vorbească nimic altceva. După ce ne terminăm noi treaba, ăştia ca tine or să trebuiască s-o înveţe de la capăt. Poate crezi că nu facem altceva decât să inventăm cuvinte noi. Nici pe de departe! Noi desfiinţăm cuvintele-cu toptanul, cu sutele în fiecare zi! Tăiem limba până la os. (…) Nu apreciezi Nouvorba la justa ei valoare, Winston. Tu şi când scrii în limba asta, tot în Vechivorbă gândeşti. (…) Nu-ţelegi că singurul scop al Nouvorbei este de a limita aria de gândire? Până la sfârşit, o să facem crimăgânditul literalmente imposibil, pentru-că n-or să mai existe cuvinte în care să-l exprimi.(…) Dar procesul va continua mult timp după ce tu şi cu mine n-o să mai fim. An de an mai puţine cuvinte şi aria de gândire din ce în ce mai restrânsă.(…).Revoluţia va fi totală atunci când limba ei va fi perfectă." Crimăgânditul era acel gând care nu corespundea principiilor şi normelor stabilite de partid.Cetăţenii sunt vinovaţi de modul în care gândesc, dacă acest mod nu este în concordanţă cu linia trasată de Partid. Libertatea de exprimare a devenit un concept al Vechiivorbe. Tot trecutul este şters. Valorile pe care s-a construit tot ceea ce există, religia şi morala ţin de Vechivorbă şi trebuie nimicite : "Nu numai ca să vă stoarcem mărturisiri, şi nu numai ca să vă pedepsim (v-am adus aici). Să-ţi spun de ce te-am adus pe tine aici, de exemplu?! Ca să te vindecăm! Să te facem normal! Fii amabil, te rog, şi pricepe odată că nimeni dintre cei pe care îi aducem în locul acesta nu iese din mâinile noastre nevindecat. Nu crimele alea stupide pe care le-ai comis ne interesează. Partidul nu este interesat de actul făţiş; gândirea este singura care ne preocupă. Noi nu ne distrugem duşmanii - îi schimbăm. Înţelegi ce vreau să spun cu asta?"

În cultura europeană, Dostoievski şi-a asumat experienţa convertirii la socialism. Este o convertire legată de experienţa închisorii din Siberia, unde scriitorul rus are „privilegiul" de a cunoaste misterul credinţei. În cultura română, Nicolae Steinhardt a trecut prin aceeaşi experienţă. Tema libertaţii, omniprezentă în romanele dostoievskiene şi în *Jurnalul fericirii* îşi are sorgintea în aceste două experienţe, aparent paradoxale. În *Jurnalul Fericirii*, Nicolae Steinhardt (convertit de la agnosticism la creştinism) nota – parcă în prelungirea romanelor lui Dostoievski : „Pentru a ieşi dintr-un univers concentraţionar – şi nu e neapărat nevoie să fie un lagăr, o temniţă ori o altă formă de încarcerare, teoria se aplică oricărui tip de produs al totalitarismului – există soluţia(mistică)a credinţei". În

BDD-A2772 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:28 UTC)

romanul lui Orwell, ultimul slogan este ilustrativ pentru sensurile creştine ale libertăţii umane: DUMNEZEU ESTE PUTEREA. Romanul *1984* este subtil condus după un tipar specific: jurnalul traseului existenţial în care Winston consemnează cenuşiul existenţial, dominat de constiinţa că în fiecare clipă, reprezentantii Poliţiei Gândirii„ puteau să pătrundă înăuntrul tău", jurnalul momentului crucial al comunismului, jurnalul de meditaţie etc. Jurnalul crizelor produse în istorie urmăreşte prin câteva notaţii lapidare „stările" istoriei, circumstanţele, preferând să intre mai degrabă, într-un dialog cu societatea civilă, dezvoltată după aceleaşi coduri existenţiale :„De-a lungul întregii istorii, şi poate chiar de la sfârşitul Neoliticului, în lume au existat trei categorii de oameni: cei de Sus, cei de Mijloc şi cei de Jos. Aceste grupuri au fost subîmpârţite în multe feluri, cu cele mai diverse denumiri, iar numărul de indivizi din fiecare grup, ca şi atitudinea unora faţă de ceilalţi au fost diferite de la epocă la epocă; dar structura societăţii nu s-a modificat, în esenţă, niciodată. Chiar şi atunci când au avut loc răsturnări de proporţii sau schimbări aparent iremediabile, schema dinainte s-a reinstaurat ca un giroscop care se întoarce de la sine în poziţia de echilibru, oricât de mult ar fi deplasat într-o parte sau în cealaltă*"* (p.177). Sunt coduri generale, cărora sistemul totalitar, în tendinţa de a reinventa trecutul, le-a anulat calitatea de coduri culturale, religioase, morale, psihologice conservând doar tiparul sociologizant şi/sau cel numeric - golite de substanţă. Atitudinea personajelor este surprinsă fie direct, fie indirect, în limitele aceluiaşi paradox fundamental: minte-gând sau altfel spus - manifestat /trăit, observat/abscons. Minte şi gând sunt două modalităţi de manifestare a fiintei, paradoxale, create de societatea distopică, având conotaţii mult mai profunde şi functii diferite :„ Mintea avea datoria de a dezvolta o pata alba ori de cate ori era asaltata de vreun gând periculos. Procesul acesta ar fi trebuit să fie automat, instinctiv. Crimăstop i se zicea în Nouvorbă."(p. 245). Mintea, în care o lume aberantă se reflectă este atotcuprinzatoare, obiectivă, aflată într-o legatură subtilă cu legile universale şi principiul creator. Secretul acestei obiectivizări rezidă în modul detaşat de a privi fenomenalul, în esenta lui; este ca şi cum mintea ar exista independent de cel încercat de „ vreun gând periculos*"*.Mintea „priveste*"* lumea din perspectiva absolutului, a eternului, a divinului („ o pata alba*"*), a valorilor autentice. Este cunoaşterea din perspectiva fiinţei integrale, libere de orice constrângere, ce s-a descoperit pe sine, în toată plenitudinea creatoare; cu gândul, personajul distopic poate să cunoască numai din perspectiva insului încarcerat într-un „ univers concentraţionar*"*.Spre deosebire de gând, mintea nu are nimic comun cu cenuşiul existential, cu haosul non-valorii pe care societatea distopică o cultivă. Gândul este marcat de efemer, de conjuncturalul partinic: crima supremă este crimăgândit, pe care Orwell o defineste astfel: „*Crimaganditul nu atrage moartea : el este moarte"*.Mintea este emblema fiinţei eterne, gândul – apanajul „universului concentraţionar*"*totalitar. Dihotomia minte-gând este ilustrativă pentru mecanismul lăuntric al acestui univers: reducerea omului la absurd se realizează prin hipertrofierea uneia dintre funcţiile naturale ale fiinţei. Fenomenul se propagă la nivel macrosistemic, prin exagerarea în numele grijii faţă de om, luat în parte, ca individ.

BDD-A2772 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:28 UTC)

Modalitățile laice de eliberare a ființei din „universul concentraționar", diferă de la un roman distopic la altul. Bernard Marx reuşeşte să ajungă într-o Rezervaţie pentru Sălbatici. Aici, printre amerindienii care au refuzat virtuțiile civilizației „preferă să trăiască în libertate, îl descoperă pe John, un autodidact, un personaj tragic, care nu aparține nici uneia dintre cele două părți. „În sălbăticie, John l-a descoperit pe Shakespeare, interzis în Statele Unite ale Lumii, pe care-l cunoaşte şi-l iubeşte în profunzime, dar mai tare se îndrăgosteşte de Lenina". Însă, moralitatea ei, mult „deosebită de cea elisabetană" îl determină s-o refuze, aşa cum nu poate să accepte nici lumea civilizată, pe care o denumeşte ironic, folosind replica Mirandei din Furtuna: „minunată lume nouă, care cuprinde atâtea fãpturi alese!".

Personajul lui Huxley fuge din calea Leninei şi alege calea cea mai grea, a izolării, a luptei împotriva propriilor sentimente. Refuză soma şi încearcă să-i convingă şi pe altii să renunțe. Nereuşind, aruncă pe fereastră rația de drog ce se distribuia angajaților Delta, de la clinica pentru muribunzi- unde tocmai îi murise *mama*. Scăpat cu greu de poliție din ghearele muncitorilor, el rămâne totuşi în libertate, la intervenția Controlorului. Dar aberanta societate de consum a Statelor Unite ale Lumii percepe această luptă ca un spectacol, îl întărâtă pe John s-o ducă la extreme şi, ca urmare, Lenina este sacrificată pe altarul consumatorilor de senzații. Cuprins de remuşcări, John se sinucide. Prietenii săi sunt exilați în insulele Falkland, unde pot să gândească orice şi cât vor; acolo, oricum n-au cui să comunice cele descoperite. Asumându-şi moartea, John a ieşit din lume, a transgresat limitele ontologicului. Văzând-o pe Lenina sacrificată, personajul nu mai speră nimic, nu mai are ce pierde, fiindcă nu mai există nimeni care să-i poată plăti, chipurile ! preţul trădării intereselor statului autoritar. Această primă modalitate nu este total străină de concepția lui Albert Camus, asupra libertății: daca vrei să fii liber nu trebuie să-ți fie frică de moarte.

A doua modalitate, tot de natură laică, este aceea de a nu accepta regulile impuse de statul totalitar. Există totuşi, în romanul lui Huxley oameni care trăiesc în rezervații pentru sălbatici, într-o totală inadaptare la sistem, asumându-şi postura de sălbatic, vagabond. Trăind în rezervații, această categorie rămâne imună la autoritatea Statului, supravieţuind într-o totală inadaptare, fiindcă nu are ce i se lua. Fără nici o precizare de natura religioasa, Huxley oferă prin această categorie una dintre numeroasele soluții cvasi-mistice, pe care o regasim începând cu fabula religioasa a secolelor XIV-XVI, pretutindeni în literatura europeană, dar şi în literatura română (în romanul *Craii de Curtea-Veche* al lui Mateiu Caragiale, în *Jurnalul fericirii* al lui Nicolae Steinhardt).Această soluţie demonstrează faptul că libertatea în romanul distopic este situată mai presus de categoriile morale de bine şi de rău. Contrariul statului totalitar nu este moartea „crimăgânditului", contrariul totalitarismului este libertatea. Trinomul minte – „acumulare secretă de cunoaştere" - libertate devine din punctul nostru de vedere, tema centrală a romanului lui Orwell :„Acumularea secretă de cunoaştere - răspândirea treptată a unei atitudini- în cele din urmă o rebeliune proletară şi răsturnarea Partidului" (p. 230). Prin descoperirea în planul subtil, a sensurilor profunde ale ființei umane, ale existenței -în general-personajul

BDD-A2772 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:28 UTC)

distopiei are revelaţia libertatii şi implicit, a dobândirii demnităţii pierdute. Romanul este, în mod indirect, un admirabil depozitar al reflecţiilor pe tema cauzelor ce au dus la pierderea libertăţii individuale : istoria, civilizaţia, pierderea libertatii de gândire a maselor („Maselor li se poate acorda libertatea gândirii pentru că ele nu gândesc*"*; în acest context ideatic intervine artificiul narativ introdus de Orwell, mintea- paradigmă a libertăţii), aservirea dogmei impuse de Partid : („Toate credinţele, obiceiurile, gusturile, emoţiile, toate atitudinile mentale care definesc vremurile noastre au drept scop real să susţină dogma"- p. 185).Sunt serii de cauzalităţi care se joacă în societatea oceanică, în termenii alternativei fundamentale viaţă-moarte. Exemplele sunt relevante pentru ceea ce ar trebui să numim dimensiune culturală, politică a libertăţii. Legile - antidot ale acestei„ lumi fără spirit" (Spengler) ar trebui să fie accesul la cultura, deschiderea spre un principiu creator, existent dincolo de fiinţa ontologic determinată, accesul la viaţa Cetăţii etc. Câştigător nu va fi decât acela căruia nu îi este teamă de moarte, pare să fie concluzia subtilă a cărţii. Spiritul profund al romanului lui Orwell nu este străin de *doctrina filosofică europeană,* apărută ca reacţie împotriva tehnicizării „erei industriale", în perioada interbelică şi reprezentată de Spengller, Herman Keyserling etc.Iata ce scrie Orwell : :„O dată cu inventarea televiziunii şi cu aceste progrese tehnologice care au făcut posibile recepţionarea şi transmiterea în acelaşi timp, cu ajutorul aceluiaşi aparat, viaţa particulară a luat sfârşit. Fiecare cetăţean sau/ cel puţin, fiecare cetăţean care merită urmărit, poate fi ţinut timp de 24 de ore din 24 sub ochii poliţiei şi în sunetele propagandei oficiale, cu orice alt canal de comunicare blocat". Iată câteva dintre principiile doctrinei : Oswald Spengler opune „lumii fără spirit"fausticul şi dionisiacul; Contele Herman Keyserling *(v. Jurnalul de călătorie a unui filozof)* manifestă o mărturisită aversiune faţă de filozofia speculativă. Soluţia propusă în 1927 pentru salvarea Occidentului este instaurarea „culturii ecumenice" („umanitatea va redeveni religioasă. Atunci marea artă va renaşte" – notează înţeleptul de la Darmstadt). Ortodoxistul rus, Nicolai Berdiaev, restrânge aria spirituală a civilizaţiei la o singură dimensiune, aceea a libertăţii spirituale. Nu întâmplător, romanul lui Huxley *debuteaz*ă cu un citat din scriitorul şi filozoful rus: "*Utopiile sunt realizabile. Viaţa se îndreaptă către utopii. Şi poate că începe un veac nou, un veac în care intelectualii şi pătura cultivată vor visa la mijloacele de a evita utopiile şi de a reveni la o societate neutopică", mai puţin <<perfectă>>, dar mai liberă.*

Bibliografia

Opera:

Campanella 1959: Tommaso Campanella, *Cetatea Soarelui*, traducere şi note de Corneliu
Vilt, studiu introductiv de Mircea Ioanid; Editura Ştiinţifică,Bucureşti;
Huxley 2003: Aldous Huxley, *Minunata lume nouă*, Editura Polirom, traducere de Suzana şi Andrei Bantaş; prefaţă şi tabel cronologic de Dumitru Ciocoi-Pop, Editura Polirom, Iaşi;

BDD-A2772 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:28 UTC)

Morus 1958: Thomas Morus, *Utopia*, traducere din limba latină de Elefterie şi Ştefan Bezdechi, Editura Ştiinţifică, Bucureşti;
Orwell 1991: George Orwell, *O mie nouă sute optzeci şi patru*, traducere de Mihnea Gafita, Editura Univers, Bucureşti;
Platon 1998: Platon, Republica I-II, traducere, comentarii, note de Andrei Cornea, Universitas, Bucureşti;

Bibliografia generală:

Auerbach 1967: Erich Auerbach, *Mimesis*, Reprezentarea realităţii în literatura occidentală, 1967, E.P.L.,Bucureşti;
Berdiaev 2001: Nikolai Berdiaev, *Un nou Ev Mediu*, traducere de Maria Vartic; *Omul şi maşina*, traducere de Iosif E. Naghiu, Editura Paideia, Bucureşti;
Berdiaev 1994: Nikolai Berdiaev, *Împărăţia spiritului şi împărăţia cezarului*, traducere de Iulie Gyurcsik, Ed. Amarcord, Timişoara, 1994;
Certeau1996: Michael de Certeau, *Fabula mistică, sec.XI-XII*, traducere de Magda Jeanrenaud, Ed. Polirom, Iaşi, 1996;
Liiceanu 1975: Gabriel Liiceanu, *Tragicul, o fenomenologie a limitei şi a depăşirii*, Editura Univers, Bucureşti;
Mălăncioiu 2001: Ileana Mălăncioiu, *Vina tragică*, Editura Polirom, Iaşi;
Ornea1980: Zicu Ornea, *Tradiţionalism şi modernitate în deceniul al treilea*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1980.

BDD-A2772 © 2010 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:04:28 UTC)